

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ ΕΥΣΤ. ΠΛΑΤΥΠΟΛΗΣ,

M.A. THEOL., PH.D.

Η παιδαγωγία της θείας προνοίας στην έν Χριστώ Έκκλησία

Περίληψη

Η ερμηνεία της εκκλησιαστικής παράδοσης μάς βοηθά να κατανοήσουμε την πραγμάτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας όχι ως ένα αποκλειστικά ιστορικό γεγονός, αλλά ως την καταλυτική σημασίας παρέμβαση της θείας προνοίας στην παιδαγωγία προς την σωτηρία του ανθρωπίνου γένους, στην πορεία του προς τα έσχατα. Το γεγονός της ομοτράπεζης σύναξης του Χριστού με τους μαθητές του δεν περιορίζεται στον αποχαιρετιστήριο φαινομενικά χαρακτήρα του, αλλά μεταβάλλεται από τον Υιό του Θεού, στο Καινόν και καθόλα παιδαγωγικό μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Η ερμηνεία του ιστορικού και θεολογικού γεγονότος της Εκκλησίας, μάς παραπέμπει στον παιδαγωγικό, σωτηριολογικό και εσχατολογικό χαρακτήρα της, αφού η συγκρότησή της έχει ως άμεσο στόχο την ίαση και αποκατάσταση των ανθρώπων και ως τελικό στόχο την προετοιμασία τους για το μέλλον, για τη Βασιλεία των ουρανών, για την αιώνια και πλήρη έν Χριστώ ζωή. Ο αγιασμός του ανθρώπου και της κτίσεως καθώς και η ουσιαστική παιδαγωγία και προετοιμασία τους για τα έσχατα πραγματοποιείται εντός της λατρευτικής ευχαριστιακής κοινότητας, στην οποία παρευρίσκεται ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός, καθιστώντάς τον κοινώνό τού σώματος και αίματός Του. Οι πιστοί προετοιμάζονται, διαπαιδαγωγούνται για τη συμμετοχή τους στη ζωή της Εκκλησίας, ζώντας εν αρετή. Ο ενάρετος βίος αποτελεί την πύλη για να εισέλθουν οι πιστοί στο Μέγα Μυστήριο, και υπό το κράτος των ευχών, των ψαλμωδιών, των ιερών αναγνωσμάτων επιτυγχάνουν την άφεσιν αμαρτιών και την πρόγευση της αιώνιου ζωής. Η παιδαγωγία και σωτηρία του ανθρωπίνου γένους έχει μόνο μια τελική αναφορά, την είσοδό του στη Βασιλεία του Θεού, στα Έσχατα. Αυτές τις απλές και θεόδοτες αλήθειες καλείται πάνω απ' όλα να μην λησμονεί κάθε μορφής παιδαγωγίας που θέλει να σέβεται, να τιμά και να αγαπά τους ανθρώπους και ιδιαίτερα τους νέους.

Η μελέτη και η επιστημονική προσέγγιση των ποικίλων όψεων της διαχρονικότητας της Ορθοδοξίας συμβάλλει στην κατανόηση της ιστορικής της πορείας, ως του συνόλου των ιστορικών αποτυπωμάτων του παρελθόντος της και ως της δυναμικής πορείας και προοπτικής της προς τα έσχατα. Η παράδοση της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας, αν και συντελείται μέσα σ' ένα καθορισμένο ιστορικό πλαίσιο, δεν προσλαμβάνεται και δεν ερμηνεύεται με τα μεθοδολογικά εργαλεία της ιστορίας ή και της φιλοσοφίας, αλλά πρωτίστως μέσω των έργων των Πατέρων της Εκκλησίας και των εκκλησιαστικών συγγραφέων, προκειμένου να αποκαλυφθεί αλλά και να βιωθεί το οντολογικό και το θεολογικό περιεχόμενό της. Επιδιώκοντας την τεκμηρίωση της διαχρονικότητας της Ορθοδοξίας, δηλαδή, τη διαρκή επιβεβαίωση της πορείας της προς τα έσχατα, οφείλουμε να καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια προκειμένου να προσεγγίσουμε σε βάθος τις αλήθειες της πίστης και της εν Χριστώ ζωής ως παρελθόν, παρόν και μέλλον.

Η ερμηνεία της εκκλησιαστικής παράδοσης θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την πραγμάτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας όχι ως ένα αποκλειστικά ιστορικό γεγονός, αλλά ως την καταλυτικής σημασίας παρέμβαση της θείας προνοίας στην παιδαγωγία προς την σωτηρία του ανθρωπίνου γένους, στην πορεία προς τα έσχατα. Η παράδοση της Εκκλησίας έχει τις ρίζες της στο ιστορικό γεγονός του Μυστικού Δείπνου. Το γεγονός της ομοτράπεζης σύναξης του Χριστού με τους μαθητές του, της οποίας προΐστατο ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός, δεν περιορίζεται στον αποχαιρετιστήριο φαινομενικά χαρακτήρα του, αλλά μεταβάλλεται από τον Υιό του Θεού, στο Καινόν και καθόλα παιδαγωγικό, με την ευρύτερη έννοια της πλήρους και ολοκληρωμένης καθοδήγησης, γεγονός της Εκκλησίας, στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας (Αντωνόπουλος, 2008).

Η ομοτράπεζη σύναξη του Διδασκάλου με τους μαθητές του, έλαβε χώρα σύμφωνα με τις παραδόσεις, όπως άλλωστε επιμαρτυρείται και από τα ιερά κείμενα (*Ιωάνν. 13: 4-11· Μάρκ.14:18· Ματθ.26:20· Λουκ. 22:14· κλπ.*), λίγες ώρες πριν το εκούσιον Πάθος του. Ο Χριστός σέβεται τις παραδόσεις και τις συνήθειες του λαού, εδραιώνοντας το Μέγα μυστήριο της Εκκλησίας σε αυτές. Η μεταβολή της ομοτράπεζης σύναξης από τον ίδιο τον Χριστό σε Ευχαριστιακή σύναξη θα αποτελεί από την ιστορική της αφετηρία στο διηνεκές σημείο της ανάμνησης του Πάθους, της Ανάστασής του και της αληθινής παρουσίας Του στο σώμα της

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Εκκλησίας. Το κεντρικό, λοιπόν γεγονός της Εκκλησίας, η Θεία Ευχαριστία είναι άρρηκτα συνυφασμένο με την παράδοση. Αυτή η παράδοση θα πληρωθεί δια της θυσίας του Υιού και Λόγου του Θεού και έτσι θα καταστεί ως καινή και διαρκώς ανακαινούμενη σχέση του ανθρώπου με τον Δημιουργό του, η παιδαγωγός οδός και η πύλη προς τη θέωσή του. Το παραδοσιακό εβραϊκό τραπέζι μεταμορφώθηκε σε μια τράπεζα που δεν της έλειπε τίποτα, αφού τη δημιούργησε ο ίδιος ο Χριστός (Χρυσόστομος, PG 58). Αυτή η Τράπεζα, εις ανάμνησιν του Μυστικού Δείπνου, μας προσφέρεται κάθε φορά που συμμετέχουμε στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, στο μέγα μυστήριο της Εκκλησίας.

Η Εκκλησία σύμφωνα με τη θέληση του Χριστού οικοδομήθηκε στη βάση του κοινωνικού θεσμού της οικογένειας και συγκεκριμένα στο στοιχείο της ομοτράπεζης σύναξης, όπως ελάμβανε χώρα σύμφωνα με την ελληνορωμαϊκή και ιουδαϊκή παράδοση. Θεολογικώς η Εκκλησία οικοδομείται από τη θέληση πάλι του Κυρίου να βρίσκεται πάντοτε μαζί με τους μαθητές του, αλλά και όλους όσους ακολουθήσουν το Θέλημά του για πάντα και κατά πάντα μέχρι και τη δεύτερη έλευσή του. Μετά την ημέρα της Πεντηκοστής οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες θα αποτελέσουν την πρώτη Εκκλησία, όπου οι πιστοί αφοσιωμένοι στη διδασκαλία των Αποστόλων θα τελούν και θα βιώνουν εν πλήρει κατανύξει, αγαλλιάσει και αδελφική αγάπη το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας.

Συμμετέχοντας στο σώμα της Εκκλησίας παρέχεται η δυνατότητα στους πιστούς να μετέχουν μέσω της Ευχαριστίας στην κοινωνία του Σώματος και του Αίματος του Κυρίου. Ουσιαστικά καθιστούν ζωντανή την παρουσία του Κυρίου μεταξύ τους, όπως ακριβώς συνέβη και στο υπερών που έλαβε χώρα ο Μυστικός Δείπνος. Αυτή η αέναη και αιώνια παρουσία του Χριστού στη ζωή της Εκκλησίας και ιδιαιτέρως όταν αυτή τελεί την κύρια αποστολή της, το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, υπενθυμίζει σε κάθε πιστό που συμμετέχει, ότι ο Χριστός ήταν, είναι και θα είναι πάντα μαζί μας, δεν μας εγκατέλειψε και δεν θα μας εγκαταλείψει ποτέ, γιατί αποτελεί, επειδή ο Ίδιος το έχει θελήσει, τη μια και μοναδική οδό της σωτηρίας μας και της θέωσής μας, τον ένα και μοναδικό Διδάσκαλο που θυσιάστηκε για τους μαθητές του, και συνεπακόλουθα για όλο το ανθρώπινο γένος.

Η ερμηνεία του ιστορικού και θεολογικού γεγονότος της Εκκλησίας, μάς παραπέμπει στον παιδαγωγικό, σωτηριολογικό και εσχατολογικό χαρακτήρα της, αφού η συγκρότησή της έχει ως άμεσο στόχο την ίαση και αποκατάσταση των ανθρώπων και ως τελικό στόχο την

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

προετοιμασία τους για το μέλλον, για τη Βασιλεία των ουρανών, για την αιώνια και πλήρη εν Χριστώ ζωή. Η ίαση και η προετοιμασία των ανθρώπων για τα έσχατα συντελείται με τη χορηγία του Αγίου Πνεύματος που ο Κύριος πληροί όλους τους συμμετέχοντες στην σύναξη. Το Άγιο Πνεύμα πανταχού παρόν σε όλη την ιστορική πορεία του Ιησού από τη Γέννησή Του, τη Διδασκαλία Του, τη Σταύρωσή Του και την Ανάστασή του, ως αδιάψευστος μάρτυρας της άπειρης αγάπης του Θεού για το δημιούργημά του θα συνεχίζει και μετά το τέλος της ιστορικής πορείας του Ιησού να συνδράμει τους πιστούς, διότι η σχέση του Θεού και του Υιού του με το ανθρώπινο γένος, ούτε είναι δημιούργημα του χρόνου, ούτε εξαντλείται μέσα στον χρόνο.

Αυτή την αιώνια και ακατάλυτη σχέση του ανθρωπίνου γένους με τον Δημιουργό του συμβολίζει ουσιαστικά και όχι τυπικά το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, διότι καθιστά τον Χριστό και Λόγο του Θεού μια αληθινή παρουσία στον ιστορικό και όχι μόνο χρόνο, που το Πάθος, ο Σταυρικός θάνατος και η Ανάστασή του λειτουργούν ως απaráμιλλες διδαχές και ακατάλυτες συνάψεις μεταξύ ζώντων και τεθνεώτων, (Florovsky, 1999) της πιο ζωντανής και ελπιδοφόρας πνευματικής οικογένειας, της χριστιανικής κοινότητας. Οι χριστιανικές κοινότητες που συγκροτούν οι κατά τόπον Εκκλησίες, οι κατά τόπον Ευχαριστιακές συνάξεις αποτελούν τον κορμό της πραγμάτωσης του μηνύματος της Αναστάσεως και τον ακρογωνιαίο λίθο δικαίωσης του ρόλου συγκρότησης και ανάπτυξης των Εκκλησιών.

Οι τοπικές ευχαριστιακές κοινότητες αποτελούν τον αληθινό επίγειο τόπο που καλλιεργείται η προσδοκία της εσχατολογικής Βασιλείας και πραγματώνεται η υπέρβαση από τον χρόνο στην αιωνιότητα. Για τον λόγο τούτο κάθε χριστιανική ύπαρξη δεν είναι δυνατόν να βιώνει την πίστη της μόνη, αλλά όπως ο Κύριος έδωσε τα πάντα και συνεχίζει να δίνει, έτσι και ο κάθε χριστιανός καλείται να συνυπάρξει με αδελφούς του και από κοινού να βιώσει το μυστήριο της Εκκλησίας και της Θείας Ευχαριστίας. Η συμμετοχή «του Λαού, του Λαού του εκλεκτού, του Άγιου, του Λαού του Θεού (Florovsky, 1999,126), σύμφωνα με τον π.G.Florovfsky στην ευχαριστιακή τράπεζα ανακαινίζει την πνευματικότητα των μελών της τοπικής εκκλησίας και πραγματώνει τη διαχρονική βίωση του Μυστικού Δείπνου. Η καθολική και άμεση κοινωνία της κοινότητας με το κοινό ποτήριο της Θείας Ευχαριστίας καθιστά τη σύναξη εορταστική, μια εσαεί Πεντηκοστή σύμφωνα με τον Ιωάννη Χρυσόστομο.¹

¹ Ιωάννης Χρυσόστομος, *De Anna, Λόγος Ε΄* P.G. 54, στ. 669: *Εί γάρ Πεντηκοστή παρήλθεν, άλλ'ή εορτή ού παρήλθε· πᾶσα γάρ σύνοδος εορτή.*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Ο αγιασμός του ανθρώπου και της κτίσεως καθώς και η ουσιαστική παιδαγωγία και προετοιμασία τους για τα έσχατα πραγματοποιείται εντός της λατρευτικής ευχαριστιακής κοινότητας, στην οποία παρευρίσκεται ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός, καθιστώντάς τον κοινών του σώματος και αίματός Του. Η Εκκλησία δια του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας αποτελεί την αδιάψευστη μαρτυρία της Αποκάλυψης, της συνεχούς παρουσίας του Χριστού εν μέσω του ποιμνίου του² και της επερχόμενης δεύτερης έλευσής του. Με βάση αυτά τα δεδομένα ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας θεωρεί την Εκκλησία τόπο Μυστηρίων και όχι συμβολισμών, ουσία και όχι φαινόμενο, τόπο διδασκαλίας δια ζώσης, δηλαδή τόπο που συντελείται η πραγματική και όχι εικονική κοινωνία με τον Χριστό³. Τα μυστήρια είναι το Άγιο Πνεύμα που μεταβάλλει την ευχαριστιακή κοινότητα σε Σώμα και Αίμα του Χριστού καθαίροντάς την από τα αμαρτήματα του παρελθόντος, καθαγιάζοντάς την στον παρόντα χρόνο και ανοίγοντάς της διάπλατες τις σωτήριες πύλες προς την εσχατολογική Βασιλεία.

Η εν Χριστώ ζωή, η ένωση με τον Χριστό αποτελεί το επίκεντρο της θεολογίας του Καβάσιλα. Αυτή η ένωση επιτυγχάνεται μέσω της λειτουργικής Εκκλησίας, όπως και μέσω της ασκητικής. Την εν Χριστώ ζωή μπορούν και δικαιούνται να τη βιώσουν οι πάντες αρκεί να ευρίσκονται και να συμμετέχουν εκεί που ευρίσκεται ο Χριστός και το Άγιο Πνεύμα. Το ορθόδοξο Χριστολογικό και ανθρωπολογικό πλαίσιο της Εκκλησίας αναλύει και ερμηνεύει ο Καβάσιλας βασιζόμενος στη βαθιά θεολογική του σοφία, στη στέρεη κλασική του παιδεία, στη μελίχια υπομονή και στην ακάματο επιμονή του ως βαθυστόχαστου ερευνητή. Για τον Καβάσιλα, όπως σημειώνει ο Σταύρος Γιαγκάζογλου «το μυστήριο του Χριστού διαθλάται στα μυστήρια και ενεργοποιείται χωροχρονικά στη ζωή της Εκκλησίας. Τα μυστήρια, λοιπόν, δεν είναι μεμονωμένες ή ανεξάρτητες τελετές που μεταδίδουν αντικειμενικά τη θεία χάρη, η οποία ως παρακαταθήκη, υπάρχει στο ιερό καθίδρυμα της Εκκλησίας. Ούτε ασφαλώς, αποτελούν απλά θρησκευτικά καθήκοντα ή απογυμνωμένα σύμβολα, χωρίς ουσιαστικό και θεολογικό περιεχόμενο». (Γιαγκάζογλου, 2008,73-87) Και τούτο συμβαίνει γιατί η Εκκλησία για τους Ορθόδοξους δεν συνιστά ένα θρησκευτικό καθίδρυμα, το οποίο επιβάλλει την ηθική πειθαρχία στα μέλη της, αλλά μια κοινότητα μυστηριακή. Τα μυστήρια δεν αφορούν υπερφυσικές ή μαγικές πράξεις, αλλά την παρουσία και δράση του Τριαδικού Θεού εκεί που οι πιστοί

² Αυτόθι: *Ὅπου ἂν ὧσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.*

³ Νικόλαος Καβάσιλας, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, Κεφ.ΑΗ', Τίνα λόγον τὰ μυστήρια σημαντικὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶ, PG 150.*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
 επικαλούνται λειτουργικώς τη χάρη Του. Άλλωστε η σχέση του Θεού με τον κόσμο ακόμα από τη γένεσή του είναι μυστηριακή.

Το εκκλησιαστικό και θεολογικό περιεχόμενο της Θείας Λειτουργίας αντλείται από τον εξόχως παιδαγωγικό και σωτηριολογικό χαρακτήρα της. Συγκεκριμένα το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας στο σύνολο του χρόνου τέλεσής του αναπαριστάνει αφενός την επίγεια πορεία του Θεανθρώπου την συντελεσθείσα υπέρ της λύτρωσης του ανθρωπίνου γένους, και αφετέρου την επερχόμενη σωτηρία από τη δεύτερη έλευσή του. Κατά τον Καβάσιλα το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας αναπαριστάνει ολόκληρη τη θεία παρέμβαση υπέρ του ανθρώπου και συγκεκριμένα τη Γέννηση του Χριστού ως τη σύνδεση της Παλαιάς με τη Νέα Διαθήκη, το Θείο Πάθος και την Ανάσταση ως την άρση των αμαρτιών του κόσμου και την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος στον Αγιασμό των Θείων Δώρων, και στη Μετάληψη ως εσχατολογική πρόγευση των πιστών της Θείας Βασιλείας. Οι πιστοί προετοιμάζονται, διαπαιδαγωγούνται για τη συμμετοχή τους στη ζωή της Εκκλησίας, ζώντας εν αρετή. Ο ενάρετος βίος αποτελεί την πύλη για να εισέλθουν οι πιστοί στο Μέγα Μυστήριο και υπό το κράτος των ευχών, των ψαλμωδιών, των ιερών αναγνωσμάτων επιτυγχάνουν την άφεσιν αμαρτιών και την πρόγευση της αιωνίου ζωής.

Ολόκληρη η επίγεια πολιτεία του Θεανθρώπου εξεικονίζεται στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και αποτελεί εκτός των άλλων την διαρκή υπόμνηση και διδασκαλία για το τι αναμένει αυτούς που βιώνουν τον Χριστό και ακολουθούν πιστά το θέλημά Του. Έτσι οι πιστοί ζώντας εν Χριστώ το παρόν, προγεύονται το μέλλον. Τούτο συμβαίνει διότι δια του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας υπερβαίνεται η φαινομενική απόσταση μεταξύ παρόντος, παρελθόντος και μέλλοντος. Άλλωστε και κατά την πλατωνική θέση ο χρόνος ως κινητή εικόνα του αιώνος αντικατοπτρίζει την σταθερότητα της αιωνιότητας (Πλάτων, *Τίμαιος* 37b-38c). Ο χρόνος στη ζωή της Εκκλησίας ξαναβρίσκει την ουσία του, παύει να είναι εικόνα, αλλά μέρος της αιωνιότητας που αναπαριστά. Η Θεία λοιπόν, Ευχαριστία αποτελεί τον ακατάλυτο σύνδεσμο της Εκκλησίας με τη Βασιλεία ή ακόμα την ίδια την Εκκλησία στην ιστορική της δοξασμένη πορεία και στο ένδοξο επίσης μέλλον της.

Η σχέση της Θείας Ευχαριστίας με την παράδοση είναι δυνατόν να κατανοηθεί μόνο ως σχέση της Εκκλησίας με την Παράδοση, αφού η Εκκλησία ταυτίζεται με την Ευχαριστιακή Λειτουργία και τη μοναστική άσκηση. Η δε ταύτιση της Εκκλησίας με την Ευχαριστία δεν είναι συμβολική, αλλά απόλυτα πραγματική. Η Εκκλησία δεν είναι ένα επιφανιόμενο ιστορικό-

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

κοινωνιολογικό, αλλά μια βιωματική πραγματικότητα (Γιαγκάζογλου, Εκκλησία και Εκκλησιολογία, 2008,162-171). Την ταύτιση της Εκκλησίας με την Ευχαριστία επισημαίνει με χαρακτηριστικό τρόπο ο Καβάσιλας. Ο Άγιος μέσα από το λόγο του: «*Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη καὶ ὡς ἐν ρίζῃ τοῦ φυτοῦ κλάδοι, καὶ καθάπερ ἔφη Κύριος ὡς ἐν ἀμπέλω κλήματα. Οὐ γὰρ ὄνοματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἢ ἀναλογία ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης.*», τονίζει ότι η Εκκλησία είναι τα μυστήρια, τα οποία δεν είναι απλά σύμβολα, αλλά η ίδια η ουσία της Εκκλησίας, όπως συμβαίνει με τα μέλη ενός οργανισμού, του οποίου και το κάθε μέλος ταυτίζεται με το όλον. Με τον όρο δε μυστήρια εννοεί το μέγα μυστήριο, αυτό που συμπεριλαμβάνει όλα τα άλλα, δηλαδή το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Μάλιστα προχωρεί και σε μια πιο φιλοσοφική θεώρηση, μιλώντας για μια ομοιότητα που δεν περιορίζεται στο πλαίσιο της αναλογίας. Δηλαδή δεν είναι όμοια επειδή αναλογικώς μοιάζουν ή το ένα αποτελεί τον λόγο του άλλου. Είναι μια ομοιότητα που συνιστά απόλυτη ταυτότητα. Ίσως με αυτόν τον τελευταίο χαρακτηρισμό να απαντά έμμεσα στον Νεοπλατωνισμό που θέλει τις υποστάσεις να στηρίζουν την ομοιότητα τους στην αναλογία, αφού κάθε φορά η απορρέουσα υπόσταση είναι λόγος της πηγής της, δηλαδή αυτής από την οποία απορρέει (Πλατυπόδης, 2015). Έτσι καταλήγει ότι η ομοιότητα δεν είναι ούτε συμβολική, ούτε αναλογική, αλλά απόλυτη. Συνεπώς τη σχέση της Εκκλησίας καθώς και του Μυστηρίου της Ευχαριστίας με την παράδοση οφείλουμε να την εξετάζουμε θεολογικώς και όχι μόνο ιστορικώς ή κοινωνιολογικώς.

Γίνεται εκ των ανωτέρω κατανοητό, γιατί στην αρχαία Εκκλησία όλα τα Μυστήρια ετελούντο εντός της Θείας Λειτουργίας και της Θείας Ευχαριστίας. Κανένα Μυστήριο δεν ήταν δυνατόν να τελεστεί εκτός της ευχαριστιακής σύναξης, επειδή διαφορετικά θα ήτο ατελές. «*Ἐκάστη τῶν ἱεραχικῶν τελετῶν ἀτελής μένει*» (Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* κεφ. 3, παρ. 1· PG 3,425) και «*Διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις τὸ τελείοις εἶναι παρέχεται μόνη τελετῶν ἢ εὐχαριστία*». (Νικόλαος Καβάσιλας, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς* Δ, 6· PG 150,585) σημειώνουν χαρακτηριστικά οι πατέρες (Γιαγκάζογλου, Εκκλησία και Εκκλησιολογία, 2008,187). Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας δεν αποτελεί ένα μυστήριο μεταξύ των άλλων, είναι το κατεξοχήν Μυστήριο της Εκκλησίας, το Μυστήριο που συγκεφαλαιώνει και τελειοποιεί όλα τα άλλα, και επιπροσθέτως το Μυστήριο που συνιστά και εμπεριέχει όλη την παράδοση της Εκκλησίας στην ιστορική και μεταϊστορική της διάσταση, εξεικονίζοντας ενυποστάτως το ένδοξο παρελθόν και το λαμπρό μέλλον της. Δια της Θείας

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Ευχαριστία τόσο η Εκκλησία όσο και η παράδοση καθίσταται μέρος της θείας παιδαγωγίας και οικονομίας και κεφάλαιο της Βασιλείας των Εσχάτων. Η Θεία Ευχαριστία ενώνει ακαταλύτως το ένδοξο παρελθόν με το ενδοξότερο μέλλον της Εκκλησίας, για το οποίο μας παιδαγωγεί και μας προετοιμάζει.

Οι αρχαίες πηγές καταδεικνύουν την άρρηκτη σχέση Θείας Ευχαριστίας και Εκκλησίας, ως αλληλοπεριχωρούμενες και αλληλοπροσδιοριζόμενες πραγματικότητες (Νάσσης, 2006). Η σύνδεση της Εκκλησίας με την Θεία Ευχαριστία προκύπτει από την παράδοση, δηλαδή τις αρχαίες πηγές. Για παράδειγμα ο Απόστολος Παύλος τις ευχαριστιακές συνάξεις των Κορινθίων τις ταυτίζει με την Εκκλησία (*Πρὸς Κορινθίους Α΄ 11, 18: συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ*).⁴ Κατά δε τον Μάξιμο τον Ομολογητή, τον Αναστάσιο το Σιναΐτη και άλλους πατέρες ο όρος σύναξις σημαίνει τη Θεία Ευχαριστία. Επίσης οι όροι «κατ' οἶκον ἐκκλησία», «ὅλη ἐκκλησία» και «καθολική ἐκκλησία» μαρτυρούν την ταύτιση της συνάξεως με την Θεία Ευχαριστία. Άλλωστε και η επονομασία του κεντρικού ναού των ορθοδόξων μονῶν «Καθολικόν» αποτελεί άλλη μια απόδειξη της ταύτισης της Εκκλησίας, δηλαδή ὅλου του εκκλησιάσματος (ὄλοι οι μοναχοί εν προκειμένω προσέρχονται στο Καθολικόν, προκειμένου να μετάσχουν στη Θεία Ευχαριστία) με τη Θεία Ευχαριστία που τελείται την ημέρα του Κυρίου και στις εορτές των Αγίων. Κάτι ανάλογο ελάμβανε χώρα και στην τοπική Εκκλησία. Η προσέλευση των πιστῶν στο ναό ετελείτο με σκοπό τη συμμετοχή τους στο ανωτέρω μυστήριο. Η δε παγιωμένη φράση στα χείλη των πιστῶν «πηγαίνω στην Εκκλησία» και όχι «πηγαίνω στο ναό» δείχνει την ταύτιση της Εκκλησίας με την Ευχαριστία (Μπαλτάς & Δρυγιαννάκης, 2016), αφού υποδηλοῖ με τον πιο πασιφανή τρόπο ότι η Εκκλησία δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά το ὅλο σώμα των πιστῶν Χριστιανῶν που μετέχουν εις τόπον Χριστοῦ στο Μέγα Μυστήριο της Ευχαριστίας. Με άλλα λόγια ο λαός μας λέγοντας «πηγαίνω στην Εκκλησία», εννοεί μεταβαίνω για να ενωθῶ με τους άλλους αδελφούς μου και ὄλοι μαζί με προεξάρχοντα τον ἐπίσκοπό μας να τελέσουμε και να βιώσουμε το Μέγα Μυστήριο.

Αυτή η πλούσια παράδοση αποτυπώνεται με τον πιο εύγλωττο τρόπο στο τυπικό της Θείας Λειτουργίας. Ὅλη η πορεία του Ιησού Χριστοῦ, η ἑνσαρκη παρουσία του στον ιστορικό χρόνο, αναπαριστάνεται συμβολικῶς και ουσιαστικῶς στη Θεία Λειτουργία και συγκεκριμένα μέσω της Μικρᾶς Εισόδου του Επισκόπου, των Ιερῶν αναγνωσμάτων, την κάθοδο του

⁴ Απόστολος Παύλος, *Πρὸς Κορινθίους Α΄ 11, 18: συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

αρχιερέως εκ του θρόνου, τη Μεγάλη Είσοδο- των αγίων και σεπτών μυστηρίων-, την ομολογία του Συμβόλου της Πίστεως από όλο το εκκλησίασμα, κ.ά. Συνεπώς η πλούσια παράδοση της Εκκλησίας είναι παρούσα κάθε φορά που οι πιστοί συνέρχονται εις τόπον Χριστού, προκειμένου να βιώσουν το Μέγα μυστήριο. Το παρόν, ως εκ τούτου, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το παρελθόν. Η Εκκλησία όμως όντας *έν τῷ κόσμῳ* και όχι *ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*, εισήλθε στην ιστορία και δεν είναι γέννημα της ιστορίας γι' αυτό δεν αποτελεί μια εικόνα του παρελθόντος, όπως συμβαίνει στην παράδοση των σχολαστικών δυτικών χριστιανών, αλλά κυρίως μια εικόνα του μέλλοντος, όπως δηλαδή θα είναι η Εκκλησία στη Βασιλεία του Θεού.

Η Εκκλησία κάθε φορά που τελεί το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας εξέρχεται από το παρόν και την ιστορία και εισέρχεται στην αληθινή πατρίδα της, τη Βασιλεία του Θεού, στα Έσχατα. Η θεολογία μας εσχάτως υπερθεμάτισε της σημασία της εσχατολογικής διάστασης της Ευχαριστίας και τούτο χάριν των έργων σύγχρονων θεολόγων διανοητών, όπως του π. G. Florovsky, N. Afanasiev, του Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη Ζηζιούλα κ.ά. Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας τελείται εις ανάμνηση του Μυστικού Δείπνου, όμως δεν εκπορεύεται από αυτό καθεαυτό το γεγονός του Μυστικού Δείπνου, αλλά από τη Θεία Οικονομία της σωτηρίας του ανθρωπίνου γένους, μέρος της οποίας είναι και ο Μυστικός Δείπνος. Η δε παιδαγωγία και σωτηρία του ανθρωπίνου γένους έχει μόνο μια τελική αναφορά, την είσοδό του στη Βασιλεία του Θεού, στα Έσχατα.

Ο εσχατολογικός χαρακτήρας της Θείας Ευχαριστίας μαρτυρείται και στο *έν τῇ ἱστορίᾳ* πρότυπό της. Η περιγραφή του Μυστικού Δείπνου στον λόγο των Ευαγγελίου καθώς και των πατέρων δεν αφήνει κανένα περιθώριο να δούμε το Μυστικό Δείπνο έξω από την Βασιλεία του Θεού. Στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, στην περιγραφή του Μυστικού Δείπνου λέγει ο Ιησούς στους μαθητές του, *«κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσεσθε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραήλ.»*⁵[Κι εγώ σας διαθέτω βασιλεία καθώς μου διέθεσε ο Πατέρας μου, για να τρώτε και να πίνετε πάνω στο τραπέζι μου κατά τη βασιλεία μου, και θα καθίσετε πάνω σε θρόνους, κρίνοντας τις δώδεκα φυλές του Ισραήλ]. Η αναφορά στη Βασιλεία, στα Έσχατα είναι σαφής. Ο Χριστός προτρέπει κατά το ιερό Ευαγγέλιο να φάγουν και να πιούν

⁵ Κατὰ Λουκᾶν 22, 29-30· πβ. 18: *λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ.*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
(φάγετε, πίετε) και να τελούν τούτο εις ανάμνησιν όχι μόνο του γεγονότος, αλλά της Βασιλείας του μέλλοντος. Στο σημείο τούτο η ανάμνηση δεν περιορίζεται στα τελεσθέντα εν χρόνω, ούτε και κατά το πλατωνικό πρότυπο στον νοητό, αιώνιο κόσμο των ιδεών, αλλά στα έσχατα, σε αυτά που πρόκειται να έλθουν, στη Βασιλεία του Θεού κατά τη δεύτερη έλευσή του. Η Θεία Ευχαριστία αποτελεί με άλλα λόγια μια πρόγευση και προτύπωση των μελλουμένων.

Η *Αποκάλυψις* επίσης του Ιωάννη αποτελεί ένα κατά βάση ευχαριστιακό κείμενο με καθαρά εσχατολογικό προσανατολισμό (Ζηζιούλας, 1984,10). Επίσης η Κυριακή Προσευχή εμπεριέχει φράσεις που καταδεικνύουν και την εσχατολογική διάστασή της. Πριν οι πιστοί προσέλθουν για να συμμετάσχουν των άχράντων μυστηρίων, όλοι μαζί προσεύχονται λέγοντας «άγιασθήτω τὸ Ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου», δηλαδή οι πιστοί αναφέρονται στη Βασιλεία που έρχεται, γιατί σε λίγο θα προ-γευθούν αυτής μέσω της συμμετοχής τους στη Θεία Ευχαριστία. Επίσης δε στην ίδια προσευχή το αίτημα «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, δὸς ἡμῖν σήμερον», αφορά όχι στο καθημερινό ψωμί, αλλά στο μελλοντικό, στο ερχόμενο, και τούτο γιατί ο όρος *ἐπιούσιος* προσιδιάζει στην ανωτέρω μορφολογικά, αλλά και συντακτικά στην αιωνιότητα και όχι στην εν χρόνω διάστασή του (Ζηζιούλας, 1984,11). Αυτή η εσχατολογική διάσταση είναι συχνή και στα έργα των Ελλήνων Πατέρων αλλά και στις πρώτες ευχαριστιακές λειτουργίες της αρχαίας Εκκλησίας, κάποιες από τις οποίες συνεχίζονται αναλλοίωτες και επί των ημερών μας.

Εκ των ανωτέρω δυνάμεθα να εξάγουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα. Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας συνιστά το κύριο μυστήριο και δεν είναι ένα μεταξύ των επτά. Η Θεία Ευχαριστία συγκεφαλαιώνει όλο το μυστήριο του Χριστού, ως μέρος της θείας οικονομίας, της ιστορικής του πορείας καθώς και της μελλούσης δεύτερης έλευσής του. Στο εν λόγω μυστήριο μαρτυρείται η προ Χριστού χριστιανική παράδοση, βιώνεται το ἐν Χριστῷ παρόν και προοικονομείται το ἐνδοξο μέλλον. Γι' αυτούς τους λόγους το Μέγα Μυστήριο της Εκκλησίας ουσιοποιεί και εκκλησιοποιεί και όλα τα άλλα.

Η Εκκλησία ως σώμα Χριστού *εἰς τόπον καὶ τύπον Χριστοῦ* ταυτίζεται απολύτως με το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και τούτο γιατί οι πιστοί, οι βαπτισμένοι στο όνομα του Χριστού προσέρχονται εἰς τόπον Χριστοῦ προκειμένου να συγκροτήσουν Εκκλησία να γίνουν ένα και με προεξάρχοντα τον Επίσκοπο να τελέσουν και να μετάσχουν στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, να διαπαιδαγωγηθούν και να προετοιμασθούν για τα έσχατα. Δε νοείται Εκκλησία

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

έξω από το μυστήριο της Ευχαριστίας, γι' αυτό και ο λαός μας λέγει πηγαίνω στην Εκκλησία, δηλαδή μεταβαίνω για να γίνω ένα με τους αδελφούς μου και να μετάσχω των αγράντων μυστηρίων, και δεν λέει πηγαίνω στον ναό, σαν να επρόκειτο να μεταβεί σε ένα καθίδρυμα ή ένα μουσείο.

Εκφραστής αυτής της ενότητας Εκκλησίας-Ευχαριστίας είναι ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας. Ο Καβάσιλας τονίζει ότι αυτή η ενότης είναι απόλυτη, λόγω της απόλυτης ταυτότητας της Ευχαριστίας με την Εκκλησία. Μάλιστα επισημαίνει ότι η ενότητα αυτή δεν οφείλεται στην ομοιότητα, αλλά στην ταυτότητα, όπως ακριβώς συμβαίνει με την άμπελο και τα κλήματα αυτής. Επίσης ο Καβάσιλας αναφερόμενος στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας χρησιμοποιεί πληθυντικό «μυστήρια» για να δείξει ότι τα όλα τα μυστήρια είναι ένα, το Μέγα Μυστήριο της Ευχαριστίας.

Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας δεν αφορά μόνο στην ανάμνηση παρελθόντων γεγονότων, αλλά και μελλοντικών. Ο Μυστικός Δείπνος μπορεί να αποτελεί το επίγειο πρότυπο της Ευχαριστίας, το άρχετυπο όμως αυτής βρίσκεται στα μελλούμενα, τα έσχατα, στη Βασιλεία των ουρανών. Η Θεία Ευχαριστία και δι' αυτής η Εκκλησία αποτελούν για τους συμμετέχοντες, σωτήρια και παιδαγωγό οδό, βίωση της εν Χριστώ ζωής στον παρόντα, παρελθόντα και μέλλοντα χρόνο. Οι πιστοί βιώνουν την παράδοση, το τώρα, και προγεύονται την των μελλόντων κατάσταση. Άλλωστε όπως σημειώνει και ο Μάξιμος ο Ομολογητής τα αληθινά είναι τα μελλούμενα, από τα οποία αντλήθηκε κάθε τι το παρελθοντικό και αντλείται κάθε τι το παροντικό, «Σκιά γάρ τὰ τῆς Παλαιᾶς· εἰκὼν δὲ τὰ τῆς Νέας Διαθήκης· ἀλήθεια ἢ τῶν μελλόντων κατάστασις»⁶. Αυτή τη μια και μοναδική αλήθεια καλείται πάνω απ' όλα να μην ξεχνά κάθε μορφής παιδαγωγίας που θέλει να σέβεται, να τιμά και να αγαπά τον άνθρωπο και ιδιαίτερα το νέο..

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Απόστολος Παύλος, *Πρὸς Κορινθίους Α' 11,18*

Διονύσιος Αρεοπαγίτης. *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* κεφ. 3, παρ. 1· PG 3,425

Καβάσιλας, Νικόλαος. *Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, Κεφ.ΛΗ', Τίνα λόγον τὰ*

⁶ Μάξιμος ο Ομολογητής, Migne, PG. 4,137.

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

μυστήρια σημαντικά τῆς Ἐκκλησίας εἰσί, P.G. 150,στ.452.

Καβάσιλας, Νικόλαος, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς Δ*, 6· PG 150,585.

Μάξιμος ο Ομολογητής. *Migne PG. 4,137.*

Πλάτων, *Τίμαιος*.

Ιωάννης Χρυσόστομος *De Anna, Λόγος Ε΄ P.G. 54.*

Ιωάννης Χρυσόστομος. *Ὁμιλία ΠΒ΄. Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν* (Τόμ. 58). PG 58.

Florovsky, G. (1999). *Το σώμα του ζώντος Χριστού. Μια ορθόδοξη ερμηνεία της Εκκλησίας.*

Αθήνα: Αρμός.

Αντωνόπουλος, Α. (2008). Η ερμηνευτική διαχρονικότητα στην Ορθόδοξη Θεολογία. Στο Σ.

Δεσπότης, & Α. Αντωνόπουλος, *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας: Διαχρονικές*

Συνισώσεις της Χριστιανικής Θεολογίας στην Ορθοδοξία (σσ. 219-265). Πάτρα:

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.

Γιαγκάζογλου, Σ. (2008). Εκκλησία και Εκκλησιολογία. Στο ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, *Πίστη και Βίωμα, τ. Γ΄* (σσ. 162-171). ΕΑΠ.

Γιαγκάζογλου, Σ. (2008). Θεία Οικονομία και Εκκλησία. Θεολογικό σχόλιο στις ερμηνευτικές

αρχές του Νικολάου Καβάσιλα στη Θεία Λειτουργία. *Σύναξη*(107), σσ. 73-87.

Ζηζιούλας, Ι. (1984). Εὐχαριστία καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. *Σύναξις*(49), σ. 10.

Ζηζιούλας, Ι. (2008). *Ελληνισμός και Χριστιανισμός, Η σύγκλιση των δύο κόσμων*. Αθήνα:

Αποστολική Διακονία.

Μπαλτάς, Δ., & Δρυγιαννάκης, Κ. (2016). *Πρόσωπο, Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού σε*

Ορθόδοξη και Οικουμενική Προοπτική. Σύναξις Ευχαριστίας προς τιμήν του Μητροπολίτη

Περγάμου Ιωάννη Δ. Ζηζιούλα. Βόλος: Εκδοτική Δημητριάδος.

Νάσσης, Ι.-Χ. (2006). *Η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας:Κανονική Διδασκαλίακαι Πράξη, Δ.Δ.*

Θεσσαλονίκη.

Πλατυπόδης, Λ. (2015). *Το Δραματικό Στοιχείο στην Οντολογία του Πλωτίνου*. Αθήνα:

Σύγχρονη Εκδοτική.

Περίληψη

Η ερμηνεία της εκκλησιαστικής παράδοσης μάς βοηθά να κατανοήσουμε την πραγμάτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας όχι ως ένα αποκλειστικά ιστορικό γεγονός, αλλά ως την καταλυτικής σημασίας παρέμβαση της θείας προνοίας στην παιδαγωγία προς την σωτηρία του ανθρωπίνου γένους, στην πορεία του προς τα έσχατα. Το γεγονός της ομοτράπεζης σύναξης του Χριστού με τους μαθητές του δεν περιορίζεται στον αποχαιρετιστήριο φαινομενικά χαρακτήρα του, αλλά μεταβάλλεται από τον Υιό του Θεού, στο Καινόν και καθόλα παιδαγωγικό μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Η ερμηνεία του ιστορικού και θεολογικού γεγονότος της Εκκλησίας, μάς παραπέμπει στον παιδαγωγικό, σωτηριολογικό και εσχατολογικό χαρακτήρα της, αφού η συγκρότησή της έχει ως άμεσο στόχο την ίαση και αποκατάσταση των ανθρώπων και ως τελικό στόχο την προετοιμασία τους για το μέλλον, για τη Βασιλεία των ουρανών, για την αιώνια και πλήρη *έν Χριστῶ ζωή*. Ο αγιασμός του ανθρώπου και της κτίσεως καθώς και η ουσιαστική παιδαγωγία και προετοιμασία τους για τα έσχατα πραγματοποιείται εντός της λατρευτικής ευχαριστιακής κοινότητας, στην οποία παρευρίσκεται ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός, καθιστώντάς τον κοινώνό τού σώματος και αίματός Του. Οι πιστοί προετοιμάζονται, διαπαιδαγωγούνται για τη συμμετοχή τους στη ζωή της Εκκλησίας, ζώντας εν αρετή. Ο ενάρετος βίος αποτελεί την πύλη για να εισέλθουν οι πιστοί στο Μέγα Μυστήριο, και υπό το κράτος των ευχών, των ψαλμωδιών, των ιερών αναγνωσμάτων επιτυγχάνουν την άφεσιν αμαρτιών και την πρόγευση της αιώνιου ζωής. Η παιδαγωγία και σωτηρία του ανθρωπίνου γένους έχει μόνο μια τελική αναφορά, την είσοδό του στη Βασιλεία του Θεού, στα Έσχατα. Αυτές τις απλές και θεόδοτες αλήθειες καλείται πάνω απ' όλα να μην λησμονεί κάθε μορφής παιδαγωγίας που θέλει να σέβεται, να τιμά και να αγαπά τους ανθρώπους και ιδιαίτερα τους νέους.

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Η μελέτη και η επιστημονική προσέγγιση των ποικίλων όψεων της διαχρονικότητας της Ορθοδοξίας συμβάλλει στην κατανόηση της ιστορικής της πορείας, ως του συνόλου των ιστορικών αποτυπωμάτων του παρελθόντος της και ως της δυναμικής πορείας και προοπτικής της προς τα έσχατα. Η παράδοση της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας, αν και συντελείται μέσα σ' ένα καθορισμένο ιστορικό πλαίσιο, δεν προσλαμβάνεται και δεν ερμηνεύεται με τα μεθοδολογικά εργαλεία της ιστορίας ή και της φιλοσοφίας, αλλά πρωτίστως μέσω των έργων των Πατέρων της Εκκλησίας και των εκκλησιαστικών συγγραφέων, προκειμένου να αποκαλυφθεί αλλά και να βιωθεί το οντολογικό και το θεολογικό περιεχόμενό της. Επιδιώκοντας την τεκμηρίωση της διαχρονικότητας της Ορθοδοξίας, δηλαδή, τη διαρκή επιβεβαίωση της πορείας της προς τα έσχατα, οφείλουμε να καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια προκειμένου να προσεγγίσουμε σε βάθος τις αλήθειες της πίστης και της εν Χριστώ ζωής ως παρελθόν, παρόν και μέλλον.

Η ερμηνεία της εκκλησιαστικής παράδοσης θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την πραγμάτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας όχι ως ένα αποκλειστικά ιστορικό γεγονός, αλλά ως την καταλυτικής σημασίας παρέμβαση της θείας προνοίας στην παιδαγωγία προς την σωτηρία του ανθρωπίνου γένους, στην πορεία προς τα έσχατα. Η παράδοση της Εκκλησίας έχει τις ρίζες της στο ιστορικό γεγονός του Μυστικού Δείπνου. Το γεγονός της ομοτράπεζης σύναξης του Χριστού με τους μαθητές του, της οποίας προΐστατο ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός, δεν περιορίζεται στον αποχαιρετιστήριο φαινομενικά χαρακτήρα του, αλλά μεταβάλλεται από τον Υιό του Θεού, στο Καινόν και καθόλα παιδαγωγικό, με την ευρύτερη έννοια της πλήρους και ολοκληρωμένης καθοδήγησης, γεγονός της Εκκλησίας, στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας (Αντωνόπουλος, 2008).

Η ομοτράπεζη σύναξη του Διδασκάλου με τους μαθητές του, έλαβε χώρα σύμφωνα με τις παραδόσεις, όπως άλλωστε επιμαρτυρείται και από τα ιερά κείμενα (*Ιωάνν.* 13: 4-11· *Μάρκ.* 14:18· *Ματθ.* 26:20· *Λουκ.* 22:14· κλπ.), λίγες ώρες πριν το εκούσιον Πάθος του. Ο Χριστός σέβεται τις παραδόσεις και τις συνήθειες του λαού, εδραιώνοντας το Μέγα μυστήριο της Εκκλησίας σε αυτές. Η μεταβολή της ομοτράπεζης σύναξης από τον ίδιο τον Χριστό σε Ευχαριστιακή σύναξη θα αποτελεί από την ιστορική της αφετηρία στο διηνεκές σημείο της ανάμνησης του Πάθους, της Ανάστασής του και της αληθινής παρουσίας Του στο σώμα της Εκκλησίας. Το κεντρικό, λοιπόν γεγονός της Εκκλησίας, η Θεία Ευχαριστία είναι άρρηκτα

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

συνυφασμένο με την παράδοση. Αυτή η παράδοση θα πληρωθεί δια της θυσίας του Υιού και Λόγου του Θεού και έτσι θα καταστεί ως καινή και διαρκώς ανακαινούμενη σχέση του ανθρώπου με τον Δημιουργό του, η παιδαγωγός οδός και η πύλη προς τη θέωσή του. Το παραδοσιακό εβραϊκό τραπέζι μεταμορφώθηκε σε μια τράπεζα που δεν της έλειπε τίποτα, αφού τη δημιούργησε ο ίδιος ο Χριστός (Χρυσόστομος, PG 58). Αυτή η Τράπεζα, εις ανάμνησιν του Μυστικού Δείπνου, μας προσφέρεται κάθε φορά που συμμετέχουμε στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, στο μέγα μυστήριο της Εκκλησίας.

Η Εκκλησία σύμφωνα με τη θέληση του Χριστού οικοδομήθηκε στη βάση του κοινωνικού θεσμού της οικογένειας και συγκεκριμένα στο στοιχείο της ομοτράπεζης σύναξης, όπως ελάμβανε χώρα σύμφωνα με την ελληνορωμαϊκή και ιουδαϊκή παράδοση. Θεολογικώς η Εκκλησία οικοδομείται από τη θέληση πάλι του Κυρίου να βρίσκεται πάντοτε μαζί με τους μαθητές του, αλλά και όλους όσους ακολουθήσουν το Θέλημά του για πάντα και κατά πάντα μέχρι και τη δεύτερη έλευσή του. Μετά την ημέρα της Πεντηκοστής οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες θα αποτελέσουν την πρώτη Εκκλησία, όπου οι πιστοί αφοσιωμένοι στη διδασκαλία των Αποστόλων θα τελούν και θα βιώνουν εν πλήρει κατανύξει, αγαλλιάσει και αδελφική αγάπη το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας.

Συμμετέχοντας στο σώμα της Εκκλησίας παρέχεται η δυνατότητα στους πιστούς να μετέχουν μέσω της Ευχαριστίας στην κοινωνία του Σώματος και του Αίματος του Κυρίου. Ουσιαστικά καθιστούν ζωντανή την παρουσία του Κυρίου μεταξύ τους, όπως ακριβώς συνέβη και στο υπερών που έλαβε χώρα ο Μυστικός Δείπνος. Αυτή η αέναη και αιώνια παρουσία του Χριστού στη ζωή της Εκκλησίας και ιδιαιτέρως όταν αυτή τελεί την κύρια αποστολή της, το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, υπενθυμίζει σε κάθε πιστό που συμμετέχει, ότι ο Χριστός ήταν, είναι και θα είναι πάντα μαζί μας, δεν μας εγκατέλειψε και δεν θα μας εγκαταλείψει ποτέ, γιατί αποτελεί, επειδή ο Ίδιος το έχει θελήσει, τη μια και μοναδική οδό της σωτηρίας μας και της θέωσής μας, τον ένα και μοναδικό Διδάσκαλο που θυσιάστηκε για τους μαθητές του, και συνεπακόλουθα για όλο το ανθρώπινο γένος.

Η ερμηνεία του ιστορικού και θεολογικού γεγονότος της Εκκλησίας, μάς παραπέμπει στον παιδαγωγικό, σωτηριολογικό και εσχατολογικό χαρακτήρα της, αφού η συγκρότησή της έχει ως άμεσο στόχο την ίαση και αποκατάσταση των ανθρώπων και ως τελικό στόχο την προετοιμασία τους για το μέλλον, για τη Βασιλεία των ουρανών, για την αιώνια και πλήρη εν

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Χριστώ ζωή. Η ίαση και η προετοιμασία των ανθρώπων για τα έσχατα συντελείται με τη χορηγία του Αγίου Πνεύματος που ο Κύριος πληροί όλους τους συμμετέχοντες στην σύναξη. Το Άγιο Πνεύμα πανταχού παρόν σε όλη την ιστορική πορεία του Ιησού από τη Γέννησή Του, τη Διδασκαλία Του, τη Σταύρωσή Του και την Ανάστασή του, ως αδιάψευστος μάρτυρας της άπειρης αγάπης του Θεού για το δημιούργημά του θα συνεχίζει και μετά το τέλος της ιστορικής πορείας του Ιησού να συνδράμει τους πιστούς, διότι η σχέση του Θεού και του Υιού του με το ανθρώπινο γένος, ούτε είναι δημιούργημα του χρόνου, ούτε εξαντλείται μέσα στον χρόνο.

Αυτή την αιώνια και ακατάλυτη σχέση του ανθρωπίνου γένους με τον Δημιουργό του συμβολίζει ουσιαστικά και όχι τυπικά το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, διότι καθιστά τον Χριστό και Λόγο του Θεού μια αληθινή παρουσία στον ιστορικό και όχι μόνο χρόνο, που το Πάθος, ο Σταυρικός θάνατος και η Ανάστασή του λειτουργούν ως απaráμιλλες διδαχές και ακατάλυτες συνάψεις μεταξύ ζώντων και τεθνεώτων, (Florovsky, 1999) της πιο ζωντανής και ελπιδοφόρας πνευματικής οικογένειας, της χριστιανικής κοινότητας. Οι χριστιανικές κοινότητες που συγκροτούν οι κατά τόπον Εκκλησίες, οι κατά τόπον Ευχαριστιακές συνάξεις αποτελούν τον κορμό της πραγμάτωσης του μηνύματος της Αναστάσεως και τον ακρογωνιαίο λίθο δικαίωσης του ρόλου συγκρότησης και ανάπτυξης των Εκκλησιών.

Οι τοπικές ευχαριστιακές κοινότητες αποτελούν τον αληθινό επίγειο τόπο που καλλιεργείται η προσδοκία της εσχατολογικής Βασιλείας και πραγματώνεται η υπέρβαση από τον χρόνο στην αιωνιότητα. Για τον λόγο τούτο κάθε χριστιανική ύπαρξη δεν είναι δυνατόν να βιώνει την πίστη της μόνη, αλλά όπως ο Κύριος έδωσε τα πάντα και συνεχίζει να δίνει, έτσι και ο κάθε χριστιανός καλείται να συνυπάρξει με αδελφούς του και από κοινού να βιώσει το μυστήριο της Εκκλησίας και της Θείας Ευχαριστίας. Η συμμετοχή «του Λαού, του Λαού του εκλεκτού, του Άγιου, του Λαού του Θεού (Florovsky, 1999,126), σύμφωνα με τον π. G. Florovsky στην ευχαριστιακή τράπεζα ανακαινίζει την πνευματικότητα των μελών της τοπικής εκκλησίας και πραγματώνει τη διαχρονική βίωση του Μυστικού Δείπνου. Η καθολική και άμεση κοινωνία της κοινότητας με το κοινό ποτήριο της Θείας Ευχαριστίας καθιστά τη σύναξη εορταστική, μια εσαεί Πεντηκοστή σύμφωνα με τον Ιωάννη Χρυσόστομο.⁷

⁷ Ιωάννης Χρυσόστομος, *De Anna, Λόγος Ε΄* P.G. 54, στ. 669: *Εί γάρ Πεντηκοστή παρήλθεν, άλλ'ή έορτή ού παρήλθε· πάσα γάρ σύνοδος έορτή.*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Ο αγιασμός του ανθρώπου και της κτίσεως καθώς και η ουσιαστική παιδαγωγία και προετοιμασία τους για τα έσχατα πραγματοποιείται εντός της λατρευτικής ευχαριστιακής κοινότητας, στην οποία παρευρίσκεται ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός, καθιστώντάς τον κοινών του σώματος και αίματός Του. Η Εκκλησία δια του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας αποτελεί την αδιάψευστη μαρτυρία της Αποκάλυψης, της συνεχούς παρουσίας του Χριστού εν μέσω του ποιμνίου του⁸ και της επερχόμενης δεύτερης έλευσής του. Με βάση αυτά τα δεδομένα ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας θεωρεί την Εκκλησία τόπο Μυστηρίων και όχι συμβολισμών, ουσία και όχι φαινόμενο, τόπο διδασκαλίας δια ζώσης, δηλαδή τόπο που συντελείται η πραγματική και όχι εικονική κοινωνία με τον Χριστό⁹. Τα μυστήρια είναι το Άγιο Πνεύμα που μεταβάλλει την ευχαριστιακή κοινότητα σε Σώμα και Αίμα του Χριστού καθαίροντάς την από τα αμαρτήματα του παρελθόντος, καθαγιάζοντάς την στον παρόντα χρόνο και ανοίγοντάς της διάπλατες τις σωτήριες πύλες προς την εσχατολογική Βασιλεία.

Η εν Χριστώ ζωή, η ένωση με τον Χριστό αποτελεί το επίκεντρο της θεολογίας του Καβάσιλα. Αυτή η ένωση επιτυγχάνεται μέσω της λειτουργικής Εκκλησίας, όπως και μέσω της ασκητικής. Την εν Χριστώ ζωή μπορούν και δικαιούνται να τη βιώσουν οι πάντες αρκεί να ευρίσκονται και να συμμετέχουν εκεί που ευρίσκεται ο Χριστός και το Άγιο Πνεύμα. Το ορθόδοξο Χριστολογικό και ανθρωπολογικό πλαίσιο της Εκκλησίας αναλύει και ερμηνεύει ο Καβάσιλας βασιζόμενος στη βαθιά θεολογική του σοφία, στη στέρεη κλασική του παιδεία, στη μελίχια υπομονή και στην ακάματο επιμονή του ως βαθυστόχαστου ερευνητή. Για τον Καβάσιλα, όπως σημειώνει ο Σταύρος Γιαγκάζογλου «το μυστήριο του Χριστού διαθλάται στα μυστήρια και ενεργοποιείται χωροχρονικά στη ζωή της Εκκλησίας. Τα μυστήρια, λοιπόν, δεν είναι μεμονωμένες ή ανεξάρτητες τελετές που μεταδίδουν αντικειμενικά τη θεία χάρη, η οποία ως παρακαταθήκη, υπάρχει στο ιερό καθίδρυμα της Εκκλησίας. Ούτε ασφαλώς, αποτελούν απλά θρησκευτικά καθήκοντα ή απογυμνωμένα σύμβολα, χωρίς ουσιαστικό και θεολογικό περιεχόμενο». (Γιαγκάζογλου, 2008,73-87) Και τούτο συμβαίνει γιατί η Εκκλησία για τους Ορθόδοξους δεν συνιστά ένα θρησκευτικό καθίδρυμα, το οποίο επιβάλλει την ηθική πειθαρχία στα μέλη της, αλλά μια κοινότητα μυστηριακή. Τα μυστήρια δεν αφορούν υπερφυσικές ή μαγικές πράξεις, αλλά την παρουσία και δράση του Τριαδικού Θεού εκεί που οι πιστοί

⁸ Αυτόθι: *Ὅπου ἂν ὧσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.*

⁹ Νικόλαος Καβάσιλας, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, Κεφ.ΑΗ', Τίνα λόγον τὰ μυστήρια σημαντικὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶ, PG 150.*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
 επικαλούνται λειτουργικώς τη χάρη Του. Άλλωστε η σχέση του Θεού με τον κόσμο ακόμα από τη γένεσή του είναι μυστηριακή.

Το εκκλησιαστικό και θεολογικό περιεχόμενο της Θείας Λειτουργίας αντλείται από τον εξόχως παιδαγωγικό και σωτηριολογικό χαρακτήρα της. Συγκεκριμένα το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας στο σύνολο του χρόνου τέλεσής του αναπαριστάνει αφενός την επίγεια πορεία του Θεανθρώπου την συντελεσθείσα υπέρ της λύτρωσης του ανθρωπίνου γένους, και αφετέρου την επερχόμενη σωτηρία από τη δεύτερη έλευσή του. Κατά τον Καβάσιλα το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας αναπαριστάνει ολόκληρη τη θεία παρέμβαση υπέρ του ανθρώπου και συγκεκριμένα τη Γέννηση του Χριστού ως τη σύνδεση της Παλαιάς με τη Νέα Διαθήκη, το Θείο Πάθος και την Ανάσταση ως την άρση των αμαρτιών του κόσμου και την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος στον Αγιασμό των Θείων Δώρων, και στη Μετάληψη ως εσχατολογική πρόγευση των πιστών της Θείας Βασιλείας. Οι πιστοί προετοιμάζονται, διαπαιδαγωγούνται για τη συμμετοχή τους στη ζωή της Εκκλησίας, ζώντας εν αρετή. Ο ενάρετος βίος αποτελεί την πύλη για να εισέλθουν οι πιστοί στο Μέγα Μυστήριο και υπό το κράτος των ευχών, των ψαλμωδιών, των ιερών αναγνωσμάτων επιτυγχάνουν την άφεσιν αμαρτιών και την πρόγευση της αιωνίου ζωής.

Ολόκληρη η επίγεια πολιτεία του Θεανθρώπου εξεικονίζεται στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και αποτελεί εκτός των άλλων την διαρκή υπόμνηση και διδασκαλία για το τι αναμένει αυτούς που βιώνουν τον Χριστό και ακολουθούν πιστά το θέλημά Του. Έτσι οι πιστοί ζώντας εν Χριστώ το παρόν, προγεύονται το μέλλον. Τούτο συμβαίνει διότι δια του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας υπερβαίνεται η φαινομενική απόσταση μεταξύ παρόντος, παρελθόντος και μέλλοντος. Άλλωστε και κατά την πλατωνική θέση ο χρόνος ως κινητή εικόνα του αιώνας αντικατοπτρίζει την σταθερότητα της αιωνιότητας (Πλάτων, *Τίμαιος* 37b-38c). Ο χρόνος στη ζωή της Εκκλησίας ξαναβρίσκει την ουσία του, παύει να είναι εικόνα, αλλά μέρος της αιωνιότητας που αναπαριστά. Η Θεία λοιπόν, Ευχαριστία αποτελεί τον ακατάλυτο σύνδεσμο της Εκκλησίας με τη Βασιλεία ή ακόμα την ίδια την Εκκλησία στην ιστορική της δοξασμένη πορεία και στο ένδοξο επίσης μέλλον της.

Η σχέση της Θείας Ευχαριστίας με την παράδοση είναι δυνατόν να κατανοηθεί μόνο ως σχέση της Εκκλησίας με την Παράδοση, αφού η Εκκλησία ταυτίζεται με την Ευχαριστιακή Λειτουργία και τη μοναστική άσκηση. Η δε ταύτιση της Εκκλησίας με την Ευχαριστία δεν είναι συμβολική, αλλά απόλυτα πραγματική. Η Εκκλησία δεν είναι ένα επιφανιόμενο ιστορικό-

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

κοινωνιολογικό, αλλά μια βιωματική πραγματικότητα (Γιαγκάζογλου, Εκκλησία και Εκκλησιολογία, 2008,162-171). Την ταύτιση της Εκκλησίας με την Ευχαριστία επισημαίνει με χαρακτηριστικό τρόπο ο Καβάσιλας. Ο Άγιος μέσα από το λόγο του: «*Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη καὶ ὡς ἐν ρίζῃ τοῦ φυτοῦ κλάδοι, καὶ καθάπερ ἔφη Κύριος ὡς ἐν ἀμπέλω κλήματα. Οὐ γὰρ ὄνοματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἢ ἀναλογία ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης.*», τονίζει ότι η Εκκλησία είναι τα μυστήρια, τα οποία δεν είναι απλά σύμβολα, αλλά η ίδια η ουσία της Εκκλησίας, όπως συμβαίνει με τα μέλη ενός οργανισμού, του οποίου και το κάθε μέλος ταυτίζεται με το όλον. Με τον όρο δε μυστήρια εννοεί το μέγα μυστήριο, αυτό που συμπεριλαμβάνει όλα τα άλλα, δηλαδή το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Μάλιστα προχωρεί και σε μια πιο φιλοσοφική θεώρηση, μιλώντας για μια ομοιότητα που δεν περιορίζεται στο πλαίσιο της αναλογίας. Δηλαδή δεν είναι όμοια επειδή αναλογικώς μοιάζουν ή το ένα αποτελεί τον λόγο του άλλου. Είναι μια ομοιότητα που συνιστά απόλυτη ταυτότητα. Ίσως με αυτόν τον τελευταίο χαρακτηρισμό να απαντά έμμεσα στον Νεοπλατωνισμό που θέλει τις υποστάσεις να στηρίζουν την ομοιότητα τους στην αναλογία, αφού κάθε φορά η απορρέουσα υπόσταση είναι λόγος της πηγής της, δηλαδή αυτής από την οποία απορρέει (Πλατυπόδης, 2015). Έτσι καταλήγει ότι η ομοιότητα δεν είναι ούτε συμβολική, ούτε αναλογική, αλλά απόλυτη. Συνεπώς τη σχέση της Εκκλησίας καθώς και του Μυστηρίου της Ευχαριστίας με την παράδοση οφείλουμε να την εξετάζουμε θεολογικώς και όχι μόνο ιστορικώς ή κοινωνιολογικώς.

Γίνεται εκ των ανωτέρω κατανοητό, γιατί στην αρχαία Εκκλησία όλα τα Μυστήρια ετελούντο εντός της Θείας Λειτουργίας και της Θείας Ευχαριστίας. Κανένα Μυστήριο δεν ήταν δυνατόν να τελεστεί εκτός της ευχαριστιακής σύναξης, επειδή διαφορετικά θα ήτο ατελές. «*Ἐκάστη τῶν ἱεραχικῶν τελετῶν ἀτελής μένει*» (Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* κεφ. 3, παρ. 1· *PG* 3,425) και «*Διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις τὸ τελεῖοις εἶναι παρέχεται μόνη τελετῶν ἢ εὐχαριστία*». (Νικόλαος Καβάσιλας, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς* Δ, 6· *PG* 150,585) σημειώνουν χαρακτηριστικά οι πατέρες (Γιαγκάζογλου, Εκκλησία και Εκκλησιολογία, 2008,187). Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας δεν αποτελεί ένα μυστήριο μεταξύ των άλλων, είναι το κατεξοχήν Μυστήριο της Εκκλησίας, το Μυστήριο που συγκεφαλαιώνει και τελειοποιεί όλα τα άλλα, και επιπροσθέτως το Μυστήριο που συνιστά και εμπεριέχει όλη την παράδοση της Εκκλησίας στην ιστορική και μεταϊστορική της διάσταση, εξεικονίζοντας ενυποστάτως το ένδοξο παρελθόν και το λαμπρό μέλλον της. Δια της Θείας

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Ευχαριστία τόσο η Εκκλησία όσο και η παράδοση καθίσταται μέρος της θείας παιδαγωγίας και οικονομίας και κεφάλαιο της Βασιλείας των Εσχάτων. Η Θεία Ευχαριστία ενώνει ακαταλύτως το ένδοξο παρελθόν με το ενδοξότερο μέλλον της Εκκλησίας, για το οποίο μας παιδαγωγεί και μας προετοιμάζει.

Οι αρχαίες πηγές καταδεικνύουν την άρρηκτη σχέση Θείας Ευχαριστίας και Εκκλησίας, ως αλληλοπεριχωρούμενες και αλληλοπροσδιοριζόμενες πραγματικότητες (Νάσσης, 2006). Η σύνδεση της Εκκλησίας με την Θεία Ευχαριστία προκύπτει από την παράδοση, δηλαδή τις αρχαίες πηγές. Για παράδειγμα ο Απόστολος Παύλος τις ευχαριστιακές συνάξεις των Κορινθίων τις ταυτίζει με την Εκκλησία (*Πρὸς Κορινθίους Α΄ 11, 18: συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ*).¹⁰ Κατά δε τον Μάξιμο τον Ομολογητή, τον Αναστάσιο το Σιναΐτη και άλλους πατέρες ο όρος σύναξις σημαίνει τη Θεία Ευχαριστία. Επίσης οι όροι «κατ'οἶκον ἐκκλησία», «ὅλη ἐκκλησία» και «καθολικὴ ἐκκλησία» μαρτυρούν την ταύτιση της συνάξεως με την Θεία Ευχαριστία. Άλλωστε και η επονομασία του κεντρικού ναού των ορθοδόξων μονῶν «Καθολικόν» αποτελεί άλλη μια απόδειξη της ταύτισης της Εκκλησίας, δηλαδή ὅλου του εκκλησιάσματος (ὄλοι οι μοναχοί εν προκειμένω προσέρχονται στο Καθολικόν, προκειμένου να μετάσχουν στη Θεία Ευχαριστία) με τη Θεία Ευχαριστία που τελείται την ημέρα του Κυρίου και στις εορτές των Αγίων. Κάτι ανάλογο ελάμβανε χώρα και στην τοπική Εκκλησία. Η προσέλευση των πιστῶν στο ναό ετελείτο με σκοπό τη συμμετοχή τους στο ανωτέρω μυστήριο. Η δε παγιωμένη φράση στα χείλη των πιστῶν «πηγαίνω στην Εκκλησία» και όχι «πηγαίνω στο ναό» δείχνει την ταύτιση της Εκκλησίας με την Ευχαριστία (Μπαλτάς & Δρυγιαννάκης, 2016), αφού υποδηλοῖ με τον πιο πασιφανή τρόπο ότι η Εκκλησία δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά το ὅλο σώμα των πιστῶν Χριστιανῶν που μετέχουν εις τόπον Χριστοῦ στο Μέγα Μυστήριο της Ευχαριστίας. Με άλλα λόγια ο λαός μας λέγοντας «πηγαίνω στην Εκκλησία», εννοεῖ μεταβαίνω για να ενωθῶ με τους άλλους αδελφούς μου και ὄλοι μαζί με προεξάρχοντα τον ἐπίσκοπό μας να τελέσουμε και να βιώσουμε το Μέγα Μυστήριο.

Αυτή η πλούσια παράδοση αποτυπώνεται με τον πιο εύγλωττο τρόπο στο τυπικό της Θείας Λειτουργίας. Ὁλη η πορεία του Ιησοῦ Χριστοῦ, η ἑνσαρκη παρουσία του στον ιστορικό χρόνο, αναπαριστάνεται συμβολικῶς και ουσιαστικῶς στη Θεία Λειτουργία και συγκεκριμένα μέσω της Μικρᾶς Εισόδου του Επισκόπου, των Ιερῶν αναγνωσμάτων, την κάθοδο του

¹⁰ Απόστολος Παύλος, *Πρὸς Κορινθίους Α΄ 11, 18: συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

αρχιερέως εκ του θρόνου, τη Μεγάλη Είσοδο- των αγίων και σεπτών μυστηρίων-, την ομολογία του Συμβόλου της Πίστεως από όλο το εκκλησίασμα, κ.ά. Συνεπώς η πλούσια παράδοση της Εκκλησίας είναι παρούσα κάθε φορά που οι πιστοί συνέρχονται εις τόπον Χριστού, προκειμένου να βιώσουν το Μέγα μυστήριο. Το παρόν, ως εκ τούτου, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το παρελθόν. Η Εκκλησία όμως όντας *έν τῷ κόσμῳ* και όχι *ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*, εισήλθε στην ιστορία και δεν είναι γέννημα της ιστορίας γι' αυτό δεν αποτελεί μια εικόνα του παρελθόντος, όπως συμβαίνει στην παράδοση των σχολαστικών δυτικών χριστιανών, αλλά κυρίως μια εικόνα του μέλλοντος, όπως δηλαδή θα είναι η Εκκλησία στη Βασιλεία του Θεού.

Η Εκκλησία κάθε φορά που τελεί το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας εξέρχεται από το παρόν και την ιστορία και εισέρχεται στην αληθινή πατρίδα της, τη Βασιλεία του Θεού, στα Έσχατα. Η θεολογία μας εσχάτως υπερθεμάτισε της σημασία της εσχατολογικής διάστασης της Ευχαριστίας και τούτο χάριν των έργων σύγχρονων θεολόγων διανοητών, όπως του π. G. Florovsky, N. Afanasiev, του Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη Ζηζιούλα κ.ά. Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας τελείται εις ανάμνηση του Μυστικού Δείπνου, όμως δεν εκπορεύεται από αυτό καθεαυτό το γεγονός του Μυστικού Δείπνου, αλλά από τη Θεία Οικονομία της σωτηρίας του ανθρωπίνου γένους, μέρος της οποίας είναι και ο Μυστικός Δείπνος. Η δε παιδαγωγία και σωτηρία του ανθρωπίνου γένους έχει μόνο μια τελική αναφορά, την είσοδό του στη Βασιλεία του Θεού, στα Έσχατα.

Ο εσχατολογικός χαρακτήρας της Θείας Ευχαριστίας μαρτυρείται και στο *έν τῇ ἱστορίᾳ* πρότυπό της. Η περιγραφή του Μυστικού Δείπνου στον λόγο των Ευαγγελίου καθώς και των πατέρων δεν αφήνει κανένα περιθώριο να δούμε το Μυστικό Δείπνο έξω από την Βασιλεία του Θεού. Στο Κατὰ Λουκᾶν Ευαγγέλιο, στην περιγραφή του Μυστικού Δείπνου λέγει ο Ιησούς στους μαθητές του, *«κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσεσθε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραήλ.»*¹¹ [Κι εγώ σας διαθέτω βασιλεία καθώς μου διέθεσε ο Πατέρας μου, για να τρώτε και να πίνετε πάνω στο τραπέζι μου κατά τη βασιλεία μου, και θα καθίσετε πάνω σε θρόνους, κρίνοντας τις δώδεκα φυλές του Ισραήλ]. Η αναφορά στη Βασιλεία, στα Έσχατα είναι σαφής. Ο Χριστός προτρέπει κατά το ιερό Ευαγγέλιο να φάγουν και να πιούν

¹¹ Κατὰ Λουκᾶν 22, 29-30· πβ. 18: *λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ.*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
(φάγετε, πίετε) και να τελούν τούτο εις ανάμνησιν όχι μόνο του γεγονότος, αλλά της Βασιλείας του μέλλοντος. Στο σημείο τούτο η ανάμνηση δεν περιορίζεται στα τελεσθέντα εν χρόνω, ούτε και κατά το πλατωνικό πρότυπο στον νοητό, αιώνιο κόσμο των ιδεών, αλλά στα έσχατα, σε αυτά που πρόκειται να έλθουν, στη Βασιλεία του Θεού κατά τη δεύτερη έλευσή του. Η Θεία Ευχαριστία αποτελεί με άλλα λόγια μια πρόγευση και προτύπωση των μελλουμένων.

Η *Αποκάλυψις* επίσης του Ιωάννη αποτελεί ένα κατά βάση ευχαριστιακό κείμενο με καθαρά εσχατολογικό προσανατολισμό (Ζηζιούλας, 1984,10). Επίσης η Κυριακή Προσευχή εμπεριέχει φράσεις που καταδεικνύουν και την εσχατολογική διάστασή της. Πριν οι πιστοί προσέλθουν για να συμμετάσχουν των άχραντων μυστηρίων, όλοι μαζί προσεύχονται λέγοντας «άγιασθήτω τὸ Ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου», δηλαδή οι πιστοί αναφέρονται στη Βασιλεία που έρχεται, γιατί σε λίγο θα προ-γευθούν αυτής μέσω της συμμετοχής τους στη Θεία Ευχαριστία. Επίσης δε στην ίδια προσευχή το αίτημα «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, δὸς ἡμῖν σήμερον», αφορά όχι στο καθημερινό ψωμί, αλλά στο μελλοντικό, στο ερχόμενο, και τούτο γιατί ο όρος *ἐπιούσιος* προσιδιάζει στην ανωτέρω μορφολογικά, αλλά και συντακτικά στην αιωνιότητα και όχι στην εν χρόνω διάστασή του (Ζηζιούλας, 1984,11). Αυτή η εσχατολογική διάσταση είναι συχνή και στα έργα των Ελλήνων Πατέρων αλλά και στις πρώτες ευχαριστιακές λειτουργίες της αρχαίας Εκκλησίας, κάποιες από τις οποίες συνεχίζονται αναλλοίωτες και επί των ημερών μας.

Εκ των ανωτέρω δυνάμεθα να εξάγουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα. Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας συνιστά το κύριο μυστήριο και δεν είναι ένα μεταξύ των επτά. Η Θεία Ευχαριστία συγκεφαλαιώνει όλο το μυστήριο του Χριστού, ως μέρος της θείας οικονομίας, της ιστορικής του πορείας καθώς και της μελλούσης δεύτερης έλευσής του. Στο εν λόγω μυστήριο μαρτυρείται η προ Χριστού χριστιανική παράδοση, βιώνεται το ἐν Χριστῷ παρόν και προοικονομείται το ἐνδοξο μέλλον. Γι' αυτούς τους λόγους το Μέγα Μυστήριο της Εκκλησίας ουσιοποιεί και εκκλησιοποιεί και όλα τα άλλα.

Η Εκκλησία ως σώμα Χριστού *εἰς τόπον καὶ τύπον Χριστοῦ* ταυτίζεται απολύτως με το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και τούτο γιατί οι πιστοί, οι βαπτισμένοι στο όνομα του Χριστού προσέρχονται εἰς τόπον Χριστοῦ προκειμένου να συγκροτήσουν Εκκλησία να γίνουν ένα και με προεξάρχοντα τον Επίσκοπο να τελέσουν και να μετάσχουν στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, να διαπαιδαγωγηθούν και να προετοιμασθούν για τα έσχατα. Δε νοείται Εκκλησία

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

έξω από το μυστήριο της Ευχαριστίας, γι' αυτό και ο λαός μας λέγει πηγαίνω στην Εκκλησία, δηλαδή μεταβαίνω για να γίνω ένα με τους αδελφούς μου και να μετάσχω των αγράντων μυστηρίων, και δεν λέει πηγαίνω στον ναό, σαν να επρόκειτο να μεταβεί σε ένα καθίδρυμα ή ένα μουσείο.

Εκφραστής αυτής της ενότητας Εκκλησίας-Ευχαριστίας είναι ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας. Ο Καβάσιλας τονίζει ότι αυτή η ενότης είναι απόλυτη, λόγω της απόλυτης ταυτότητας της Ευχαριστίας με την Εκκλησία. Μάλιστα επισημαίνει ότι η ενότητα αυτή δεν οφείλεται στην ομοιότητα, αλλά στην ταυτότητα, όπως ακριβώς συμβαίνει με την άμπελο και τα κλήματα αυτής. Επίσης ο Καβάσιλας αναφερόμενος στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας χρησιμοποιεί πληθυντικό «μυστήρια» για να δείξει ότι τα όλα τα μυστήρια είναι ένα, το Μέγα Μυστήριο της Ευχαριστίας.

Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας δεν αφορά μόνο στην ανάμνηση παρελθόντων γεγονότων, αλλά και μελλοντικών. Ο Μυστικός Δείπνος μπορεί να αποτελεί το επίγειο πρότυπο της Ευχαριστίας, το άρχετυπο όμως αυτής βρίσκεται στα μελλούμενα, τα έσχατα, στη Βασιλεία των ουρανών. Η Θεία Ευχαριστία και δι' αυτής η Εκκλησία αποτελούν για τους συμμετέχοντες, σωτήρια και παιδαγωγό οδό, βίωση της εν Χριστώ ζωής στον παρόντα, παρελθόντα και μέλλοντα χρόνο. Οι πιστοί βιώνουν την παράδοση, το τώρα, και προγεύονται την των μελλόντων κατάσταση. Άλλωστε όπως σημειώνει και ο Μάξιμος ο Ομολογητής τα αληθινά είναι τα μελλούμενα, από τα οποία αντλήθηκε κάθε τι το παρελθοντικό και αντλείται κάθε τι το παροντικό, «Σκιά γάρ τὰ τῆς Παλαιᾶς· εἰκὼν δὲ τὰ τῆς Νέας Διαθήκης· ἀλήθεια ἢ τῶν μελλόντων κατάστασις»¹². Αυτή τη μια και μοναδική αλήθεια καλείται πάνω απ' όλα να μην ξεχνά κάθε μορφής παιδαγωγίας που θέλει να σέβεται, να τιμά και να αγαπά τον άνθρωπο και ιδιαίτερα το νέο..

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Απόστολος Παύλος, *Πρὸς Κορινθίους Α' 11,18*

Διονύσιος Αρεοπαγίτης. *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* κεφ. 3, παρ. 1· PG 3,425

Καβάσιλας, Νικόλαος. *Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, Κεφ.ΛΗ', Τίνα λόγον τὰ*

¹² Μάξιμος ο Ομολογητής, Migne, PG. 4,137.

- Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019*
μυστήρια σημαντικά τῆς Ἐκκλησίας εἰσί, P.G. 150,στ.452.
- Καβάσιλας, Νικόλαος, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς Δ*, 6· PG 150,585.
- Μάξιμος ο Ομολογητής. *Migne PG. 4,137.*
- Πλάτων, *Τίμαιος*.
- Ιωάννης Χρυσόστομος *De Anna, Λόγος Ε΄ P.G. 54.*
 Ιωάννης Χρυσόστομος. *Ὁμιλία ΠΒ΄. Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν*
 (Τόμ. 58). PG 58.
- Florovsky, G. (1999). *Το σώμα του ζώντος Χριστού. Μια ορθόδοξη ερμηνεία της Εκκλησίας.*
 Αθήνα: Αρμός.
- Αντωνόπουλος, Α. (2008). Η ερμηνευτική διαχρονικότητα στην Ορθόδοξη Θεολογία. Στο Σ.
 Δεσπότης, & Α. Αντωνόπουλος, *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας: Διαχρονικές*
Συνιστώσες της Χριστιανικής Θεολογίας στην Ορθοδοξία (σσ. 219-265). Πάτρα:
 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.
- Γιαγκάζογλου, Σ. (2008). Εκκλησία και Εκκλησιολογία. Στο ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ
 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, *Πίστη και Βίωμα, τ. Γ΄* (σσ. 162-171). ΕΑΠ.
- Γιαγκάζογλου, Σ. (2008). Θεία Οικονομία και Εκκλησία. Θεολογικό σχόλιο στις ερμηνευτικές
 αρχές του Νικολάου Καβάσιλα στη Θεία Λειτουργία. *Σύναξη(107)*, σσ. 73-87.
- Ζηζιούλας, Ι. (1984). Εὐχαριστία καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. *Σύναξις(49)*, σ. 10.
- Ζηζιούλας, Ι. (2008). *Ελληνισμός και Χριστιανισμός, Η σύγκλιση των δύο κόσμων*. Αθήνα:
 Αποστολική Διακονία.
- Μπαλτάς, Δ., & Δρυγιαννάκης, Κ. (2016). *Πρόσωπο, Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού σε*
Ορθόδοξη και Οικουμενική Προοπτική. Σύναξις Ευχαριστίας προς τιμήν του Μητροπολίτη
Περγάμου Ιωάννη Δ. Ζηζιούλα. Βόλος: Εκδοτική Δημητριάδος.
- Νάσσης, Ι.-Χ. (2006). *Η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας: Κανονική Διδασκαλία και Πράξη, Δ.Δ.*
 Θεσσαλονίκη.
- Πλατυπόδης, Λ. (2015). *Το Δραματικό Στοιχείο στην Οντολογία του Πλωτίνου*. Αθήνα:
 Σύγχρονη Εκδοτική.

